

Bp Andrzej F. Dziuba, *Prymas – kanclerz – patron. Kardynał Stefan Wyszyński*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2021, ss. 457, ISBN 978-83-8090-970-0.

Choćby pobieżne pochylenie się nad badaniami nad dziejami edukacji i nauki wskazuje bardzo wyraźnie na znaczący wkład chrześcijaństwa w ten element cywilizacyjnego i kulturowego rozwoju ludzkości. Z czasem wykształciły się specjalistyczne propozycje edukacyjne, stosowne do wszystkich etapów życia człowieka, aż do promocji uniwersyteckich i dalszej kariery naukowej czy naukowo-badawczej. Od początku, bowiem już w zapisach Pisma Świętego, chrześcijaństwo było mecenasem nauki i sztuki, wchodząc w świat kultury greckiej i rzymskiej, mając swe korzenie hebrajskie. Z czasem szczególnie uniwersytety i inne uczelnie o tym charakterze stały się wielkim darem ku rozwojowi ludzkości. Dziś ich symbolikę i znaczenie zestawiano z gotyckimi katedrami średniowiecza, zazwyczaj ubogaconymi strzelistymi wieżami.

Papież Jan Paweł II, w jakimś sensie, wskazał w encyklice *Fides et Ratio* na harmonie, także w tym dziele wiary i rozumu. To zdają się potwierdzać całe dzieje chrześcijaństwa, oczywiście m.in. z takim osiągnięciem, jakim jest tolerancja i wolność badawcza, ale zawsze winna mieć odniesie do prawdy. W tym kontekście biskup łowicki proponuje książkę poświęconą Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Andrzej F. Dziuba jest jednocześnie kierownikiem Katedry Teologii Moralnej Szczegółowej na Wydziale Teologicznym na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest autorem wielu książek oraz prezentacji, recenzji naukowych, artykułów, szkiców oraz sprawozdań, np.: *Jan Azor, teolog moralista* (Warszawa 1988), *Humanizująca funkcja kultury. Z nauczania kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski* (Warszawa 2013), *To the only God* (Warszawa 2013), *Cywilizacja miłości w koncepcji Ojca Świętego Jana Pawła II* (London 2005), *Służyć życiu* (Niepokalanów 2012), *Morenita z Guadalupe* (Niepokalanów 2019), *Matka Boża z Damaszk* (Warszawa 2018), *Sam Bóg. Z nauczania pasterskiego 2017-2018* (Warszawa 2019).

Prezentowaną książkę otwiera spis treści (s. 5) i motto z wypowiedzi kard. Stefana Wyszyńskiego z dnia 9 marca 1981 r., ostatniego spotkania przedstawicieli Senatu ATK z Wielkim Kanclerzem (s. 7). Zamieszczono także interesujące słowo wstępne Jego Magnificencji ks. prof. dr. hab. Ryszarda Czekalskiego, aktualnego rektora Uniwersytetu Kardynała Stefana

Wyszyńskiego w Warszawie (s. 9-10).

Bezpośrednie analizy autor poprzedza jeszcze krótkim wstępem (s. 11-12). Zasadniczy korpus treściowy dzieła podzielony został na dwanaście części, o różnej objętości. Trudno w recenzji omawiać szczegółowe zagadnienia. Wydaje się, że – na tym etapie zapoznawania się – wystarczającym będzie przywołanie tylko ich tytułów: 1. „Lata młodości (1901-1924)” (s. 13-23); 2. „Lata działalności kapłańskiej i dalszych studiów (1924-1946)” (s. 24-30); 3. „Dwa i pół roku biskupiej posługi w Lublinie (1946-1948)” (s. 31-37); 4. „Początek posługi prymasowskiej (1948-1953)” (s. 38-74); 5. „Uwięzienie i odosobnienie (1953-1956)” (s. 75-101); 6. „Lata millenium i terroru (1956-1966)” (s. 102-208).

Kolejne części opatrzone następującymi tytułami: 7. „Odnowa soborowa (1967-1969)” (s. 209-239); 8. „Lata budzenia przemian (1970-1974)” (s. 240-324); 9. „Lata dojrzewania przemian (1975-1977)” (s. 325-371); 10. „Początki pontyfikatu Jana Pawła II (1978-1979)” (s. 372-406); 11. „Przemiany demokratyzacyjne (1980-1981)” (s. 407-433); 12. „Ku przyszłości” (s. 434-439). Całość treściową książki bp. Andrzeja F. Dziuby zamyka krótkie zakończenie (s. 440).

Natomiast całość opracowania zamyka wybór bibliograficzny (s. 441-444) oraz indeks osób (s. 445-457). Dodatkowo jeszcze na czwartej stronie okładki podano krótkie *curriculum vitae* autora oraz fragmenty recenzji naukowych ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Wanata z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz ks. prof. dr. hab. Krzysztofa Pawliny z Akademii Katolickiej w Warszawie. Wręcz urastają do rangi symboliki zamieszczone tam trzy reprodukcje fotografii gmachu z początków uczelni i obecnego stanu, już po rozbudowie.

Jak widać ze spisu treści, książka bp. Andrzeja F. Dziuby ma układ chronologiczny. Zatem łatwo dostrzec kolejność poszczególnych działań czy aktów, a więc ich następstwo. Czasem można zauważyć wewnątrz czy zewnętrznie powiązania czy wręcz wynikanie w linii przyczyna i skutek. Czasem prymas Polski wspomina pewne wydarzenia czy przeżycia z perspektyw czasu, zwłaszcza o ojcu czy matce.

Na wstępie trzeba wskazać na bardzo szeroką bazę źródłową, w oparciu o którą została napisana i zredagowana prezentowana monografia. Dzięki temu dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie jawią się w szczególnym bogactwie przywoływanych treści. Podstawowym źródłem są *Pro memoria* prymasa Polski. Dotąd wydano dziewięć tomów, za lata 1948-1962. Oprócz tego autor obficie korzysta z tekstów wygłoszonych publicznie czy

opublikowanych. Jest to szeroki materiał, który daje możliwość poznania wielu interesujących wydarzeń. Jednocześnie przewija się bogactwo licznych postaci związanych z dziejami Bielańskiej Uczelni. To przede wszystkim wykładowcy różnych szczebli akademickich jak i zatrudnienie w administracji. Nie pominięto także bogactwa osób ze sfery rządowo-partyjnej, zakonnej czy świeckich działaczy.

Warto zauważyć, że na tę szeroką bazę źródłową zwraca uwagę także autor słowa wstępnego: *Bp prof. dr hab. Andrzej F. Dziuba (...) wykorzystał szeroki materiał z „Pro memoria” oraz innych prymasowskich zapisów, listów i komunikatów, kazań i homilii, korespondencji i rozmów z władzami kościelnymi i państwowymi oraz partyjnymi. Monografia jest efektem bardzo cierplivej, wręcz drobiazgowej pracy Autora* (s. 10). Te słowa aktualnego rektora UKSW wskazują, iż bogactwo cytatów zostało dobrze dobrane. Co więcej niejednokrotnie łączą je odpowiednie uwagi czy komentarze oraz dopowiedzenia.

Bp Andrzej F. Dziuba opisuje dzieje ATK na tle licznych wydarzeń w Kościele powszechnym oraz w Kościele w Polsce. Oczywiście stosując tutaj subiektywny wybór. Ten kontekst jest jednak interesującym wpisaniem uczelni w bogactwo ówczesnych wydarzeń i przemian. Autor nie pomija także licznych wydarzeń świeckich, które miały miejsce w najnowszej historii Polski. Oczywiście uczelnia żyje swoim trybem roku akademickiego, nie mniej jednak ten styk jest bardzo pomocny w szczegółowych interpretacjach niektórych informacji. Bardzo wyraźnie, z postaw i działań władz państwowo-partyjnych wybrzmiewa zaangażowane ideologiczne i nieustanna walka z Kościołem.

Ks. prof. dr hab. Ryszard Czekalski wskazuje cenną uwagę w słowie wstępnym: *Książka Biskupa Łowickiego zaprasza do jeszcze szerszego poznania osoby i dzieła kard. Stefana Wyszyńskiego, a także interesujących dziejów Kościoła w Polsce i w świecie oraz historii polskiej XX wieku. Na kanwie dziejów Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w pełni ujawnia się szerokość serca i umysłu epokowego Pasterza o wielkiej wiedzy i niezłomnej wierze, a więc dalekowzrocznej mądrości zakorzenionej w Mądrości Bożej*” (s. 10). Jest to subtelna charakterystyka Prymasa Tysiąclecia, z jednoczesnym wskazaniem na pewne bardziej ogólne priorytety i nurty jego posługi pasterskiej.

Wydaje się, że warto – w ocenie książki – także przywołać stwierdzenia ks. prof. dr hab. Zbigniewa Wanata: *powstała książka, która zaprasza nie tylko do poznania osoby i dzieła kard. Stefana Wyszyńskiego, ale także*

interesującego wycinka dwudziestowiecznej historii Kościoła w Polsce i świecie oraz historii Polski. Faktycznie lektura książki pozwala zauważyć twórcze przenikanie się wielorakich płaszczyzn, sfer życia i działania, a także i osób. Niektóre z nich były wręcz swoistymi *instytucjami*, np. bp Michał Klepacz czy abp Bronisław Dąbrowski i w Akademii Teologii Katolickiej ks. W. Kwiatkowski czy ks. J. Stępień, dwaj rektorzy.

Mając na względzie całość opracowania redakcyjnego książki można dostrzec, że nie spełniono pewnych wymagań edytorskich. Poważne pytania i wątpliwości budzi indeks osób. Na pewno nie jest łatwo sporządzić go, gdy oparty jest na tekstach rękopiśmiennych, a zwłaszcza *Pro memoria* kard. Stefana Wyszyńskiego. Jednak wydaje się, iż w tak monumentalnym opracowaniu – o charakterze historycznym – warto było podjąć ten trud. Należy jednocześnie wyrazić nadzieję, że dodruk czy nowe wydanie książki pozwoli na korektę tych niedociągnięć.

Warto zachować konsekwencje i skorygować błędy w opisach tytułów w indeksie, np. kard. abp czy bp (s. 447, 448, 451, 452). Można wskazać w indeksie osób, że August, br. to Bojakowski August o. (s. 356, 445), Hamilton to Słojewski Jan Zbigniew (s. 373, 448). Należy także skorygować w tekście oraz indeksie: Kosowski J. to błędne odczytanie, chodzi bowiem o Nosowski Jerzy ks. (s. 215, 450), Stańko (Stańka?) ks. to błędne odczytanie chodzi bowiem o Staniek Edward ks. (s. 278, 455), podobnie Stępniać ks. to bowiem Stopniak Franciszek ks. (s. 270, 455). Trzeba jednak dodać, iż zwłaszcza w *Pro memoria* występują nazwiska, które trudno opisać bardziej szczegółowo, jedynie można je dookreślić pełnioną funkcją czy stanowiskiem, choć nie zawsze, np. Holzer (s. 126, 170), Leszczyński (s. 126, 127, 450), Zachner (s. 127, 457).

Obszerne opracowanie bp. Andrzeja F. Dziuby ukazuje mało znany wycinek działalności kard. Stefana Wyszyńskiego jako Wielkiego Kanclerza Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Jednak w tej działalności można stosunkowo łatwo zauważyć i w tym dość zamkniętym środowisku napięcia, jakie towarzyszyły Kościołowi w tamtych czasach. Starania prymasa Polski to szeroka troska o *status quo* i rozwój nauk kościelnych w Polsce czasów powojennych, a zwłaszcza nauk teologicznych, kanonicznych i filozoficznych. Prymas Polski bardzo cenił sobie te posługę i chętnie w nią się angażował. Świadczą o tym zwłaszcza liczne audiencje, rozmowy i korespondencja do instytucji państwowych i kościelnych. W wielu działaniach był nieugięty, widząc w tym troskę o Kościół i pomyślny rozwój Ojczyzny, co szczególnie wyznał w dniu 25 września 1953 r., a więc faktycznie na

dobę przed aresztowaniem.

Książka bp. Andrzeja F. Dziuby po raz pierwszy omawia tak szeroki zakres posługi kard. Stefana Wyszyńskiego w dziejach Akademii Teologii Katolickiej na Warszawskich Bielanach. Dotyczył on m.in. jej funkcjonowania i rozwój, w sferze koncepcyjnej, administracyjnej oraz intelektualnej i naukowo-badawczej. Ważną płaszczyzną nowej uczelni były problemy personale, które wybrzmiewają w książce szczególnie wyraźnie, zwłaszcza w jej początkach. Słusznym jest, iż sam autor zauważa konieczność poszerzenia analizowanej bazy źródłowej oraz dalszych badań naukowych. Dzięki sięgnięciu do dalszych źródeł, zwłaszcza w zbiorach rządowych i kościelnych, można będzie szerzej ukazać interesujące dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

O. Regis Norbert Barwig